

Некалькі слоў пра аўтара і яго п'есу

Томас Бэрнгард (1931—1989) лічыцца адным з найбольш выбітных аўстрыйскіх пісьменьнікаў і драматургаў другой паловы XX ст. Яго творчы даробак складаецца з празаічных твораў «Карэктур» (ням. «Korrektur», 1975), «Вырубка лесу» (ням. «Holzfällen. Eine Erregung», 1984), «Выгубленьне» (ням. «Auslöschung. Ein Zerfall», 1986), а таксама п'есаў «Імануіл Кант» (1978), «Перад адстаўкай» (ням. «Vor dem Ruhestand. Eine Komödie von deutscher Seele», 1979), «Рытэр, Дэнэ, Фос» («Ritter, Dene, Voss», 1984). Як драматург Бэрнгард дэбютаваў у 1970 годзе п'есай «Вечарына для Барыса» (ням. «Ein Fest für Boris»), пастаноўку якой ажыццявіў у Гамбургу нямецкі рэжысэр Кляўс Пэйман. У тым самым годзе за гэтую п'есу і за раман «Вапнавы кар'ер» (ням. «Das Kalkwerk») пісьменьнік атрымаў самую прэстыжную ў Нямеччыне літаратурную прэмію — імя Георга Бюхнэра.

П'еса «Плошча герояў» (1988), якая публікуецца ў гэтым нумары «ARCHE», — апошні сцэнічны твор аўтара, напісаны незадоўга да яго сьмерці. П'еса была створана на замову Кляўса Пэймана, які ў той час працаваў дырэктарам «Бургтэатру», з аказіі стагадовых угодак адкрыцця новага будынку гэтага тэатру пры Рынгштрасэ, а таксама пяцідзясятых угодак анэксіі Аўстрыі нацысцкай Нямеччынай. Другая дата выклікае ў сучасных аўстрыйцаў сорам, бо Адольф Гітлер атрымаў гарачыя вітаньні на сымбалічнай Плошчы герояў (ням. «Heldenplatz»). Каля 300 тысяч чалавек прыйшло туды, каб падтрымаць аншлюс. Захаваўся відэазапіс гэтай ганебнай падзеі. (Воплескі, якія ўскалыхнулі Плошчу, праз 50 гадоў чуе герайна п'есы — Гэдвіг Шустэр, удава памерлага прафэсара.) Варта таксама дадаць, што памянёная Плошча месціцца перад венскім палацам Гофбург — адным з самых прыгожых архітэктурных помнікаў Эўропы, амаль аўстрыйскай сьвятыняй, паколькі ад XIII і да XX ст. там пастаянна месцілася сядзіба аўстрыйскіх імператараў.

Бэрнгард спачатку адмовіўся, але пасля паўторнай просьбы прыняў гэтую прапанову. Эмоцыі, якія выклікала п'еса, а таксама эскаляцыя варожасьці да яе аўтара, якога абвінавацілі ў пагардзе да суродзічаў, перасягнулі самыя сьмелыя прагнозы. Фінальная рэпэтыцыя перад прэм'ерай, запланаванай на 14 кастрычніка 1988 году, была адкладзеная на некалькі тыдняў, паколькі некалькі актараў з тэатральнага калектыву адмовіліся іграць у п'есе з прычыны наяўнасьці ў ёй «абразлівых выказваньняў». Неўзабаве таблэід «Neue Kronen Zeitung» перадрукаваў некаторыя зь іх, а фэдэральны прэзыдэнт Курт Вальдгайм асудзіў іх за абразу аўстрыйскага

народу (зрэшты, ня ведаючы ўсяго тэксту гэтага твору). Паявіліся галасы, што дырэктар «Буртгэатру», немец Пэйман, павінен быць звольнены з пасады дырэктара і выгнаны з краіны. Калі нарэшце 4 лістапада адбылася прэм'ера, тэатар ахоўвалі амаль дзевяцьце паліцыянтаў. Падчас пастаноўкі час ад часу чуліся воклічы незадавальнення і крыкі. Аднак пасьля заканчэння спектакля саракапяціхвілінныя авацыі, якімі публіка ўзнагародзіла аўтара і акторскі калектыў, азначалі гарачы прыём і ўхвалу.

Згодна з задумай аўтара, гэтая драма была нечым большым, чым заплянаванай мастацкай авантурай. У «Плошчы герояў» Бэрнгард, з аднаго боку, атакуе схаваныя нацыянальныя комплексы, а з другога — спрабуе разбурыць міт, які культывавалі ўсе пасьляваенныя аўстрыйскія палітыкі, што Аўстрыя была першай ахвярай нацысцкай Нямецчыны. Аўтар імкнуўся выклікаць агульнанацыянальную дыскусію над бягучым станам калектыўнай сьвядомасці аўстрыйцаў.

Пэрспэктыва, зь якой быў агучаны ідэалгічны змест драмы, гэта пэрспэктыва выгнанага з Аўстрыі жыда — Ёзэфа Шустэра. Празь пяцьдзясят гадоў пасьля анэксіі поўны надзеяў ён добраахвотна вяртаецца на бацькаўшчыну і з расчараваньнем бачыць, што ў сьвядомасці аўстрыйцаў зьмянілася няшмат. У выніку ён плянуе новую эміграцыю. Паколькі такое рашэньне раўназначнае асабістай паразе, ён вырашае зрабіць сабе сьмерць. Акурат такім чынам аўтар тлумачыць лёс свайго героя, на чые хаўтуры зьехала ўся сям'я. Сабраўшыся ў доме пры Плошчы герояў, удзельнікі драмы рэканструююць факты з жыцьця памерлага матэматыка і філёзафа, складаючы пры гэтым крытычны баянс апошніх пяцідзясяці гадоў гісторыі Аўстрыі. У тэксьце гучаць рэзкія, вульгарныя і абразьлівыя фармулёўкі. Аказваецца, што ўсе пэрсанажы, якія ўдзельнічаюць у п'есе, займаюць адно і тое ж крытычнае стаўленьне да падзеяў, якія адбываюцца ў Аўстрыі, цалкам згаджаючыся з братам памерлага — Робэртам Шустэрам. Той жа ёсьць альтэр эга самога аўтара і разьвівае яго меркаваньні. Ён бязлітасны ў сваіх дыягназах, якія тычацца сымптомаў раскладаньня аўстрыйскага грамадства і дзяржавы. Ён кідаецца абвінавачаньнямі на адрас нацыянал-сацыялізму і Каталіцкага касьцёлу — тых двух сьветапоглядных інстытутаў, якія аказалі вызначальны ўплыў на сьвядомасьць аўстрыйцаў. Нацыянал-сацыялізм ён абвінавачвае за адсутнасьць пакаяньня пасьля вайны за ўчыненыя злачынствы супраць чалавецтва, а Каталіцкі касьцёл — за зьнішчэньне незалежнага мысьленьня і пашырэньне страху. Між іншым, нацыянал-сацыялізм мог існаваць дзякуючы негаласнаму дазволу Каталіцкага касьцёла.

Варта таксама зьвярнуць увагу, што спроба дэміталіягізацыі ідылічнага вобразу Аўстрыі сталася магчымай дзякуючы выкарыстанню Бэрнгардам літаратурнага мэтаду гіпэрбалізацыі, абагульнення фактаў і ацэнак. Таксама трэба зьвярнуць увагу на тое, што паўтарэньне паасобных фразэў, занудлівыя ітэрацыі, кароткія выказваньні без знакаў прыпынку, якія выглядаюць як манатонныя маналёгі, сьведчаць аб безвыходнай сытуацыі, пастцы, у якой апынуліся героі п'есы.

«Плошча герояў», чья тэма была зачэрпнутая з рэчаіснасьці, ёсьць прыкладам заангажаванай драмы, якая закранае важныя грамадзкія і палітычныя праблемы. П'еса — гэта люстра, пастаўленае ня толькі перад аўстрыйскім народам, але і перад сучасным чалавекам увогуле. Кожны з нас мае абавязак рэфлектаваць над тым, што дзеецца ў навакольным сьвеце, а таксама займаць актыўную пазыцыю і не баяцца ўзяць голас у важных справах.

Андрэй Масквін